

nineteenth century, and takes into consideration their positive and negative aspects in the context of the current reform of the educational system in Ukraine, in particular, the application of the gender approach to the teaching of natural and mathematical subjects. It has been stated in the article that the development of women's gymnasiums of the Ministry of Public Education took place under the strict control of the power of the Empire. The legislative basis for the functioning of educational institutions for girls in the second half of the nineteenth century has been defined. The volume of academic load on subjects of the natural and mathematical cycle, which was taught in women's gymnasiums, has been given. The contents of educational material on such subjects as geography, mathematics, natural science have been highlighted. It has been emphasized that the contents of the educational material of female gymnasiums were close to the male gymnasiums, but were submitted in a simpler and shorter form. It has been concluded that subjects of the natural and mathematical direction in women's gymnasiums of the Ministry of Public Education were not studied deeply, on the average their part were 30% of the total weekly load (hours). It has been noted that as the result of the education industry reforming, the list of subjects of natural and mathematical direction has increased over the decade, and teaching has changed qualitatively. All these factors have proved the gradual recognition of the phenomenon of women's education, and the necessity for women to study natural and mathematical sciences as a necessary component of general education.

Key words: education, women, mathematics, geography, natural sciences, Ministry of Public Education, 19th century.

Дата надходження статті: «02» липня 2018 р.

УДК 378.147

Куценко І. В.*

ОСОБЛИВОСТІ МОНІТОРИНГУ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ МОРСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗА ЧАСІВ ПЕРЕБУДОВИ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ (80-90 РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті висвітлені особливості моніторингу навчальних досягнень студентів морських навчальних закладів за часів перебудови радянської системи у 80-90 роках ХХ століття. Проаналізовано накази, циркуляри, службове листування, рапорти, звіти, протоколи засідань методичних об'єднань та педагогічних зібрань, рецензії та відгуки державних кваліфікаційних комісій зі захисту дипломних робіт та інші документи, зміст яких пов'язаний із навчальною діяльністю морських навчальних закладів у цілому та моніторингом навчальних досягнень студентів Херсонського судномеханічного технікуму ім. адмірала Ф.Ф.Ушакова та Херсонського морехідного училища імені лейтенанта Шмідта. У результаті аналізу ґрунтовної джерельної бази в контексті досліджуваної проблеми було з'ясовано, що у 80-90-тих роках ХХ століття активно використовувались перші спроби організації моніторингу навчальних досягнень студентів: виокремлювались види контролю успішності (поточний, тематичний та підсумковий), усіх курсантів поділяли на групи за здібностями з професійноорієнтованих дисциплін (сильні, слабкі та запущені). Для контролю успішності студентів із усіх дисциплін активно використовувались зведені відомості успішності за спеціальностями; відомості обліку навчальних годин, пропущених студентами, директорські контрольні роботи, опитування тощо. У той же час гостро відчувалася потреба в єдиних та уніфікованих вимогах до моніторингу навчальних досягнень студентів морських навчальних закладів, не враховувались індивідуально-особистісні особливості та можливості студентів, динаміка розвитку яких могла б стати свідченням як справжніх результатів їхньої навченості, вихованості та розвиненості, так і реального стану морської освіти.

Ключові слова: протоколи, успішність, навчальні досягнення, моніторинг, студенти, морський навчальний заклад, особливості, звітність, уніфікована система, контроль успішності.

*© Куценко І. В.

Національна доктрина розвитку освіти визначає стратегічні напрями й наголошує на необхідності підвищення якості освіти, оновленні її змісту та форм організації навчально-виховного процесу. При цьому моніторинг розглядається як один із пріоритетних напрямків. Організація моніторингу якості освіти (критеріїв і способів оцінки, організація системи відстеження результативності процесів навчання, виховання і розвитку, отримання об'єктивних даних) у сучасних умовах є необхідним і значущим управлінським механізмом розвитку морської освіти, що забезпечує досягнення реальних результатів, адекватних сучасним вимогам суспільства й державним стандартам. Упровадження нових освітніх технологій, розвиток різних видів морських установ, інноваційні процеси в них вимагають модернізації педагогічного моніторингу. У зв'язку з цим проблема моніторингу якості морської освіти є однією з найбільш актуальних у теорії і практиці управління сучасною вищою школою. Необхідність вирішення цієї проблеми актуалізується розробкою освітніх стандартів нового покоління, критеріїв і показників якості освіти, орієнтованих на компетентнісний, діяльнісний підходи до організації освітніх процесів. Для виявлення досягнень нових вимог в освітній практиці необхідно також розглянути та проаналізувати особливості та історію організації моніторингу у вітчизняних морських навчальних закладах.

Праці вчених, які вивчали окреслений хронологічний період, є досить різноплановими й стосуються багатьох складників педагогічного моніторингу навчальних досягнень в цілому. О. Чорний розглядає діяльність навчальних закладів морського профілю на півдні України; О. Тимофеева вивчає історію морської освіти в Україні з огляду на соціально-комунікативну компетентність майбутніх судноводіїв. Найбільшу значимість мають архівні документи, головним чином, це первинні матеріали Державного архіву Херсонської області. Досліджено накази, циркуляри, службове листування, звіти, протоколи засідань методичних об'єднань та педагогічних зібрань, рецензії та відгуки державних кваліфікаційних комісій зі захисту дипломних робіт та інші документи, зміст яких пов'язаний із навчальною діяльністю морських навчальних закладів у цілому та моніторингом навчальних досягнень студентів цих закладів зокрема.

Аналіз наукових досліджень дає підстави стверджувати, що проблема моніторингу навчальних досягнень студентів та історія становлення цього питання ще недостатньо досліджена.

Мета статті – на основі аналізу архівних та опублікованих документів висвітлити особливості моніторингу навчальних досягнень студентів морських навчальних закладів за часів перебудови радянської системи (80-90-ті роки ХХ століття).

Історіографічний огляд проблеми розвитку морської освіти свідчить, що в період перебудови радянської системи (80-90 роки ХХ століття) осередками морської освіти були училища та інститути в Києві, Миколаєві, Одесі, Ізмаїлі та Херсоні. Як зазначає О. Тимофеева, у Київському річковому училищі, яке кілька разів перейменовувалося, проводилась підготовка фахівців водного транспорту, насамперед, судноводіїв, судномеханіків, гідротехніків. На базі училища також функціонував заочний факультет Ленінградського інституту водного транспорту, де готували фахівців флоту вищої кваліфікації. У 80-тих роках ХХ століття Одеське вище інженерне морське училище було осередком вищої морської освіти, яке за наказом Міністерства морського флоту удостоєне дипломом I ступеня ВДНГ СРСР. В Ізмаїлі функціонував заочний факультет Одеського вищого інженерного морського училища, який навчав судноводіїв та судномеханіків [7, с. 262].

О. Чорний у своєму дослідженні згадує Миколаївський кораблебудівний інститут, де готували фахівців широкого профілю (перший – вахтових начальників, друге – механіків і молодших судноводіїв), а вже подальшу спеціалізацію було передбачено в процесі служби офіцерів. У системі підготовки кадрів стосовно флоту закріпився поділ

офіцерів на «командирів» і «механіків» («інженерів»). Через це, здобувши одну спеціальність, офіцер не міг її вже змінити до закінчення служби – перехід із однієї в іншу був практично неможливим. Окрім вузької спеціалізації, ще однією особливістю системи підготовки кадрів для флоту було те, що чи не єдиним елементом загальноосвітньої підготовки стала марксистсько-ленінська філософія й історія КПРС [10, с. 7].

Як зазначає В. Ходаковський, у середині 80-тих у Херсоні функціонували кілька морських навчальних закладів: Херсонський судномеханічний технікум ім. адмірала Ф. Ф. Ушакова, Херсонське морехідне училище імені лейтенанта Шмідта, які готували судноремонтників, судноводіїв, судномеханіків, електромеханіків та радіотехніків. Система підготовки передбачала початкову освіту широкого профілю з подальшою спеціалізацією й перепідготовкою на місці служби [9, с. 162].

У результаті аналізу ґрунтовної джерельної бази в контексті досліджуваної проблеми було з'ясовано низку відомостей щодо розвитку морської освіти. Зокрема, кінець 80-х років ХХ століття характеризувався децентралізацією та частковою демократизацією системи вищої освіти, гуманізацією процесу навчання, частково його індивідуалізацією. Н. Терентьева констатує, що розвиток демократії виявився у великій кількості посібників, підручників, методичних рекомендацій, проте частина з них була низькоякісною, оскільки розроблялась не професіоналами, знавцями своєї справи, а випадковими людьми без достатнього практичного та психолого-педагогічного досвіду. Ці так звані «інноваційні розробки» частково спричинили загальне зниження якості навчальної продукції і, відповідно, - якості освіти в цілому, що в подальшому спричинило усвідомлення й розуміння необхідності створення відповідних умов для надання й отримання якісної освіти. Науковці називають цей період підготовчим або «етапом розвитку альтернативної освіти» [6, с. 461].

Дослідниця виокремлює основні проблеми, які постали на цьому етапі перед університетською освітою в контексті реформування всієї вітчизняної освіти: підвищення якості викладання; організація навчального процесу не на науковій основі; нерівномірність у щорічному випуску фахівців; екстенсивні шляхи розвитку; необґрунтоване зростання кількості фахівців із невисоким рівнем фахової підготовки; подрібнення спеціальностей та зростання їхньої кількості зі зниженням рівня загальнонаукової та професійної підготовки тощо [6, с. 465].

Цікавою для нашого дослідження є Постанова ЦК КПРС «Основні напрями перебудови вищої та середньої спеціальної освіти в країні» (1987), яка акцентувала увагу на значній кількості ВНЗ (у тому числі й морських), які не забезпечують якісної теоретичної і практичної підготовки випускників; у навчальному процесі акцент робиться на розширенні обсягу інформації, що вивчається, а не на розвиток навичок самостійного творчого мислення в студентів; мало уваги приділяється індивідуальній роботі зі студентами; норми навантаження на викладача перевищують оптимальні, що призводить до зниження якості навчального процесу; значна кількість ВНЗ відірвана від виробництва, наукових установ і реального замовника, тому випускники ВНЗ виявляються не готовими до використання техніки та технологій нового покоління, не отримують навичок застосування сучасних засобів автоматизації технологічних процесів, проектування та наукових експериментів, управління виробництвом тощо [4, арк. 7].

Треба зазначити, що аналіз протоколів засідань педагогічних зібрань, методичних об'єднань Херсонського судномеханічного технікуму ім. адмірала Ф. Ф. Ушакова показав, що у 80-их роках ХХ століття активно використовувались перші спроби організації моніторингу навчальних досягнень студентів: на засіданнях виокремлювались види контролю (поточний, тематичний та підсумковий), усіх курсантів поділяли на групи за здібностями з професійноорієнтованих дисциплін (сильні, слабкі

та запущені) [5, арк. 29].

Цікавим для нашого дослідження є той факт, що в Херсонському судномеханічному технікуму ім. адмірала Ф. Ф. Ушакова вийшов наказ № 1 від 03.01.84 «Про успішність із суспільних дисциплін», який уводить єдину уніфіковану систему звітності про успішність із суспільних дисциплін. Відповідно до цього наказу викладачі суспільних дисциплін повинні готувати екзаменаційні відомості за формою УПОН-2 та надавати їх голові предметної комісії з суспільних дисциплін [3, арк. 9].

Для контролю успішності студентів із усіх дисциплін активно використовуються зведені відомості успішності за спеціальностями; відомості обліку навчальних годин, пропущених студентами, директорські контрольні роботи, опитування тощо [1, арк. 1-5].

Аналіз джерельної бази Херсонського морехідного училища ім. лейтенанта Шмідта показав, що лише в кінці 80-тих років ХХ ст. викладачам рекомендувалося накопичувати відомості про загальний розвиток студентів, їхнє ставлення до предметів, виявляти їхні вольові якості, навички культури поведінки й «суспільне обличчя» за допомогою спостереження, індивідуальної й групової бесіди, аналізу продуктів діяльності, ознайомлення з умовами їхнього проживання в родині, їх оцінкою іншими людьми: викладачами, батьками. Кураторам пропонувалося вести щоденники педагогічних спостережень і складати на їх основі коротку характеристику на кожного студента після закінчення навчального року. Проте, як свідчить аналіз цих відомостей, обов'язкові характеристики на випускників хоч і склалися, але мали вигляд формальних відписок із однаковим для всіх набором особистісних якостей: ідейної переконаності, моральної стійкості, відповідальності, колективної спрямованості особистих прагнень та лише відрізнялись оцінками [8, арк. 1-20].

Як зазначає В. Ходаковський, у зв'язку з політичною та соціально-економічною ситуацією в кінці 80-х – початку 90-х рр. почалася перебудова й у системі морської освіти. Зміна освітньої парадигми спричинила визначення нових цілей і завдань, досягнення яких вимагало інших засобів навчання й виховання. Почали руйнуватися вертикальні зв'язки, і стало очевидним, що ефективне управління освітою можливе тільки на основі надійної, об'єктивної ситуації й повної інформації про ті процеси, які забезпечують динамічну рівновагу системи або загрожують її зруйнувати. Дослідник вважає, що так поступово прийшло розуміння того, що для усвідомлення процесів, що відбуваються в освіті, для дієвого управління ними необхідний моніторинг стану цієї системи, що будується на зборі не тільки кількісної, зовнішньої, інформації, а й якісної, розкриває внутрішні характеристики морської освіти і її головних суб'єктів [9, с. 134].

Треба зазначити, що, починаючи з 1987 року, формувався перелік показників ефективної діяльності навчального закладу: успішність, відсів, кількість друкорічників, кількість пропусків занять і порушень навчальної дисципліни, кількість випускників, які вступили у ВНЗ і технікуми, кількість студентів, зайнятих у гуртках і секціях, кількість активних учасників культурних заходів, кількість читачів бібліотек, проведених заходів та випущених стінгазет, зібраної макулатури та металобрухту тощо [2, арк. 11]. Проте в потоці переважно кількісних показників індивідуально-особистісні особливості та можливості студентів не враховувались, динаміка розвитку яких могла б стати свідченням як справжніх результатів їхньої навченості, вихованості та розвиненості, так і реального стану морської освіти.

Отже, у 80-90-тих роках ХХ ст. в морській освіті в контексті перебудови радянської системи та реформування вітчизняної освіти активно використовувались перші спроби організації моніторингу навчальних досягнень студентів: на засіданнях виокремлювались види контролю (поточний, тематичний та підсумковий), усіх курсантів поділяли на групи за здібностями з професійноорієнтованих дисциплін (сильні, слабкі та запущені), для контролю успішності студентів із усіх дисциплін

активно використовувалися зведені відомості успішності за спеціальностями; відомості обліку навчальних годин, пропущених студентами, директорські контрольні роботи, опитування тощо. У той же час гостро відчувалася потреба в єдиних та уніфікованих вимогах до моніторингу навчальних здібностей студентів морських навчальних закладів.

Перспективи подальшої наукової розробки означеної проблеми вбачаються в розгляді моніторингу навчальних досягнень морських ВНЗ за часів незалежної України.

Література:

1. Відомості обліку навчальних годин, пропущених курсантами (1981-1982 рр.) Херсонського судномеханічного технікуму ім. адмірала Ф. Ф. Ушакова. *Держ. архів Херсонської області (ДАХО)*. Ф. 2213. Оп. 9. Спр. 12. 12 арк.
2. Звіт про навчально-виховну діяльність (1980 р.) Херсонського морехідного училища ім. лейтенанта Шмідта. *ДАХО*. Ф. 3529. Оп. 4. Спр. 18. 30 арк.
3. Накази про навчально-виховну діяльність(1980-1985 рр.) Херсонського судномеханічного технікуму ім. адмірала Ф. Ф. Ушакова. *ДАХО*. Ф. 2213. Оп. 11. Спр. 4. 24 арк.
4. Накази та розпорядження (1987-1989 рр.) Херсонського морехідного училища ім. лейтенанта Шмідта. *ДАХО*. Ф. 3529. Оп. 7. Спр. 2. 10 арк.
5. Протоколи засідань методичних об'єднань № 1–10 (1982-1986 рр.) Херсонського судномеханічного технікуму ім. адмірала Ф. Ф. Ушакова. *ДАХО*. Ф. 2213. Оп. 7. Спр. 6. 109 арк.
6. Терентьева Н. Еволюція окремих базових понять університетської освіти (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. 2014. № 24 (317). С. 113–119.
7. Тимофеева О. Історія морської освіти в Україні та сучасні наукові підходи до формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв *Вісник національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. № 5. С. 261–266.
8. Характеристики випускників Херсонського морехідного училища ім. лейтенанта Шмідта. *ДАХО*. Ф. 3529. Оп. 8. Спр. 9. 26 арк.
9. Ходаковський В. Ф. Історія морської освіти України. Херсонський державний морський інститут: навч. посіб. / Херс. держ. морс. академія. Херсон: Олді-плюс, 2007. 323 с.
10. Чорний О. В Підготовка спеціалістів для морського флоту в Україні в останній чверті ХVІІІ – на початку ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 16 с.

Kutsenko I. V.

FEATURES OF MONITORING STUDENTS' EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS IN MARINE EDUCATIONAL INSTITUTIONS AT THE TIME OF THE SOVIET SYSTEM RECONSTRUCTION (80-90 YEARS OF XX CENTURY)

The article highlights the features of monitoring students' educational achievements in marine educational institutions at the time of the soviet system reconstruction(80-90 years of XX century). Author analyzes orders, circulars, official correspondence, reports, protocols of methodological associations meetings and pedagogical collections, reviews and responses of state qualification commissions for the defense of the sesandother documents, the content of which is related to the educational activities of marine educational institutions in general and monitoring of students' educational achievements in the Kherson Shipyard Technical School named after Admiral F.F.Ushakov and the Kherson Navy School name dafter Lieutenant Schmidt. As a result of the analysis in the context of the problem unde rinvestigation, it was ascertained that in the 80-90s of the 20th century the first attempts to organize the monitoring of student achievements were actively used: the types of progress control (current, the maticand final) were selected, all cadets were divided on groups of skills on professionally-oriented disciplines (strong, weak and very bad). In order to control the students' progress in all disciplines, consolidated information on the success of the specialties is actively used; records of study hours, missed students, directorial tests, surveys, etc. At the same time, there was a strong need for unified and uniform requirements for monitoring the educational abilities

of maritime educational institutions students, not taking into account the individual-personality features and opportunities of students, the dynamics of which could be a testimony to the true result of their learning, parenting and development, and the real state of marine education.

Key words: protocols, success, educational achievements, monitoring, students, marine educational institution, features, reporting, unified system, control of success.

Дата надходження статті: «27» червня 2018 р.

УДК 371(09):78.635

Рябуха І. М.*

ВНЕСОК К. КНОРРЕ В РОЗВИТОК МОРСЬКОЇ ОСВІТИ ТА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Значення Миколаївської обсерваторії в науково-культурному житті міста, роль її очільників неможливо переоцінити. У статті розкривається історія заснування та розвитку Миколаївської астрономічної обсерваторії, яка закладена на початку ХІХ століття та була першим закладом такого типу на Півдні України. Видатний учений-астроном та освітянин Карл Кнорре очолював цей заклад більш ніж половину століття. Підкреслено його внесок у розвиток морської справи та морської освіти на Півдні України.

Мета статті - розкрити історичний та педагогічний досвід використання обсерваторії для розвитку морської освіти та вказати на внесок у цю справу її багаторічного керівника. Особливу увагу приділено змісту діяльності керівника обсерваторії під час виконання астрономічних спостережень для не тільки отримання нових наукових даних і покращення можливостей судноводіння у Азовському та Чорному морях, а й для розвитку морської освіти та підготовки в регіоні.

Ентузіазм та енергія Карла Кнорре були єдиною причиною становлення та процвітання обсерваторії протягом наступних двохсот років. Саме він домігся устаткування та обладнання закладу найкращими астрономічними приладами, а також зібрав найбагатшу на Півдні України бібліотеку з морехідної астрономії. Цей учений розробив ряд підручників та інструктивних матеріалів для щойно створених морських навчальних закладів регіону та запропонував реформу морської освіти. К. Кнорре проводив заняття в обсерваторії із математики та практичної астрономії з кондукторами, що допомагали морським офіцерам у виконанні гідрографічних та інших робіт; брав особисту участь у морських походах, гідрографічних і топографічних роботах на Азовському і Чорному морях, виконував опис і визначав найточніші географічні координати багатьох опорних астропунктів.

Ключові слова: астрономічна обсерваторія, морська освіта та підготовка, діяльність науковців-астрономів, морехідна астрономія.

Загальновідомо, що до ХVІІІ століття єдиною запорукою успішного здійснення мореплавства, яке відбувалося на значних відстанях від узбережжя, виступало орієнтування по зоряному небу. Саме до цього часу моряки користувалися антретним (на око) орієнтуванням, визначаючи схід і захід за сходом і заходом сонця, північ і південь – за положенням Полярної зірки. З утворенням морехідної астрономії мореплавці отримали наукові прийоми визначення положення судна в морі (його координат) за допомогою астрономічних спостережень зірок на небі.

Можливість отримувати точні астрономічні дані зросла із появою астрономічних обсерваторій, першою з яких на півдні України була Миколаївська морська обсерваторія, побудована на початку ХІХ століття. Саме діяльність цієї установи, очолюваної впродовж півстоліття видатним астрономом Карлом Христофоровичем Кнорре, не лише значно поліпшила мореплавство в Азово-Чорноморському басейні,

*© Рябуха І. М.